

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

МОСУР ОКСАНА СЕРГІЇВНА

УДК 811.161.2'373.21

**МІКРОТОПОНІМІЯ
КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ:
САМБІРСЬКИЙ ЦИРКУЛ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, доцент
Купчинська Зоряна Олегівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри української мови імені
професора Івана Ковалика

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Аркушин Григорій Львович,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
професор кафедри історії та культури
української мови
кандидат філологічних наук, доцент
Редьква Ярослав Петрович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри історії та культури
української мови

Захист відбудеться «5» червня 2019 року о 10-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.23 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, філологічний факультет, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «3» травня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

У. Б. Добосевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В українській ономастиці з середини ХХ ст. почали активно опрацьовувати назви дрібних географічних об'єктів окремих регіонів України переважно на синхронному рівні, аналізувати семантику мотивувальних баз мікротопонімів, їхні структурно-словотвірні особливості, рідше – опрацьовувати власні назви в етнолінгвістичному чи антропоцентричному руслі. Проаналізували мікротопонімію північно-східного Лівобережжя, Чернігівсько-Сумського Полісся, Ровенщини, Чернівецької області, Підгір'я, Західного Поділля, Сколівщини, Кіровограда, південно-східного Поділля, басейну річки Ужа, півночі Львівщини, центральних та східних районів Львівської області, Покуття, Тернопільщини, Івано-Франківщини, історичної Уманщини, Південно-Західного Опілля. Комплексне дослідження мікротопоназв у діахронії або ж на окремих часових зрізах – один із недостатньо опрацьованих аспектів української ономастики. Історичний онімний фактаж у дисертаціях використовували лише І. Г. Чеховський, О. Б. Василик, частково Н. В. Сокіл, В. Ф. Баньої, Л. П. Білінська, О. Б. Лужецька. Мікротопоніми Самбірського циркулу (далі СЦ) кін. ХVІІІ – поч. ХІХ ст., зафіксовані у Йосифінській (1785–1788) (далі ЙМ) і Францисканській (1819–1820) метриках (далі ФМ), ще не були об'єктом спеціального вивчення. Пам'ятки зберігаються у ЦДА у м. Львові (фонд 19 опис ХІV і фонд 20 опис ХІV відповідно). СЦ – адміністративно-територіальна одиниця Галичини кін. ХVІІІ – поч. ХІХ ст. До його складу входило 412 населених пунктів, які за сучасним поділом знаходяться почасти в межах Самбірського, Старосамбірського, Дрогобицького, Турківського, Городоцького, Мостиського, Пустомитівського, Миколаївського, Стрийського та Сколівського районів Львівської області та на території Польщі (5 поселень).

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою розвитку теорії ономастики, зокрема мікротопоніміки, в межах системно-структурного підходу (лексико-семантичного аналізу мотивувальних баз мікротопонімів, особливостей їхньої структурно-словотвірної організації) до аналізу мікротопонімії (яку здійснено на матеріалі власних назв мікрооб'єктів СЦ кін. ХVІІІ – поч. ХІХ ст.).

В основу дослідження назв малих географічних об'єктів покладено: 1) теорію мікротопоніма (Ю. О. Карпенко, В. А. Никонов, Н. В. Подольська, О. В. Суперанська та ін.); 2) теорію прізвищевої назви / протопрізвища (Д. Г. Бучко, І. Д. Фаріон, М. Л. Худаш, П. П. Чучка); 3) теоретичні результати досліджень української (Г. Л. Аркушин, В. Ф. Баньої, Н. І. Бицко, Л. П. Білінська, О. Б. Василик, Н. В. Вебер, С. Грабець, Й. О. Дзєндзелівський, О. В. Заїнчківська, М. М. Кордуба, З. О. Купчинська, Н. І. Лісняк, О. Б. Лужецька, О. І. Михальчук, Є. М. Посацька-Черняхівська, О. І. Проць, Я. О. Пура, Я. Рудницький, Н. В. Сокіл, Є. О. Черепанова, І. Г. Чеховський, З. Штібер, Н. Р. Яницька ін.) та слов'янської (О. Л. Березович, К. Дейна, Л. М. Дмитрієва, Т. М. Дмитрієва, Є. Жетельська-Фелешко, М. Куцала, М. Майтан, Й. Маленінська, Р. Мрузек, Л. Олівова-Незбедова, А. Прищепчик, А. Профоус, В. Шклярник, В. Шмілауер, Й. Шюц та ін.) мікротопонімії; 4) теорії словотвору (Л. Л. Гумецька, Г. Гурнович,

М. Карась, І. І. Ковалик, Л. Т. Масенко, Є. С. Отін, Т. І. Поляруш, Я. П. Редька, Г. Сафаревич, І. Я. Франко та ін.); 5) критерії передачі українських власних назв у польськомовних документах (метриках) (Я. П. Редька, І. Д. Фаріон, М. Л. Худаш).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка в межах комплексної наукової теми «Синхронія та діахронія лексико-граматичної системи української мови» (номер державної реєстрації ДР 0116U001699). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені І. Франка (протокол № 22/1 від 29 січня 2014 року).

Мета дослідження – здійснити лексико-семантичний і структурно-словотвірний аналіз мікротопонімів СЦ, порівняти оніми кін. XVIII ст., зафіксовані в ЙМ, з відповідними пропріальними одиницями поч. XIX ст., зафіксованими у ФМ.

Досягнення визначеної мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) описати історико-методологічні засади дослідження мікротопонімії;
- 2) з'ясувати особливості подачі українського мікротопонімного фактажу в писемних офіційних документах та виокремити з ЙМ і ФМ мікротопоназви СЦ;
- 3) проаналізувати семантику і специфіку мотивувальних баз відапелятивних та відонімних найменувань дрібних географічних об'єктів історичного регіону;
- 4) показати роль прізвищевих назв мешканців краю кін. XVIII – поч. XIX ст. у творенні відонімних мікротопонімів;
- 5) дослідити структурно-словотвірні типи власних назв мікрооб'єктів;
- 6) простежити динаміку структурно-словотвірних змін пропріативів СЦ на зламі XVIII–XIX ст.;
- 7) укласти реєстр мікротопонімів краю та упорядкувати додатки, що відображають специфіку пропріативів СЦ.

Об'єктом дослідження є понад 11 000 мікротопонімів, зафіксованих у метриках 412 населених пунктів СЦ.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості мотивувальних баз історичних мікротопоназв, специфіка мікротопонімотворення і структури пропріативів у ЙМ і ФМ, динаміка структурно-словотвірних змін онімів кін. XVIII – поч. XIX ст.

Джерельною базою дисертації є фонд 19 опис XIV повністю, фонд 20 опис XIV повністю, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві у м. Львові.

Методи дослідження. Специфіка об'єкта і окреслені завдання зумовили вибір загальнонаукових (*індукція, дедуція, гіпотеза, аналіз, синтез, порівняння, таксономія*) та лінгвістичних методів і прийомів. За допомогою методу *текстологічного аналізу* виокремлено мікротопоніми з писемних пам'яток – ЙМ (1785–1788) та ФМ (1819–1820). *Описовий* метод дозволив охарактеризувати семантику мотивувальних баз онімів, упорядкувати тематичні групи пропріативів. Для дослідження семантичних зміщень чи варіювань мотивувальних баз мікротопонімів використано *прийоми зовнішньої та внутрішньої реконструкції порівняльно-історичного* методу. Структурні особливості (морфемну будову)

простих і складних мікротопонімів, набір елементів та структурні моделі складених онімів розкрито за допомогою *структурного* методу, зокрема *методики безпосередніх складників*. У межах структурного методу використано *методику компонентного аналізу*, яка забезпечила виокремлення семантичних груп мікротопоназв на основі тотожності значень мотивувальних баз пропріальних одиниць. Для порівняння мікротопонімного матеріалу кадастрів і відстеження динаміки змін у назвах малих географічних об'єктів застосовано *зіставний* метод. *Елементи кількісного аналізу* використано для встановлення продуктивності груп назв малих географічних об'єктів та способів їхнього творення.

Наукова новизна одержаних результатів.

Уперше в українському мовознавстві:

- запропоновано методику опрацювання історичного мікротопонімного фактажу; введено в науковий обіг мікротопоніми СЦ кін. XVIII – поч. XIX ст.;
- проаналізовано лексико-семантичні, структурно-словотвірні особливості та динаміку змін пропріативів історичного регіону;
- виявлено специфічні для мікротопонімії, малопоширені на сучасному етапі структурні типи найменувань (на -ат, -ат-а, -ств-о);
- укладено реєстр дрібних найменувань географічних об'єктів.

Удосконалено:

- аналіз мікротопонімів (залучено контекст метрик, зокрема, для з'ясування твірної бази відонімних найменувань малих географічних об'єктів).

Набуло подальшого розвитку:

- вивчення лексико-семантичних та структурно-словотвірних особливостей історичної онімії України.

Практичне значення одержаних результатів. Зібраний онімний фактаж можна використати для укладання словника мікротопоназв Львівщини, загальноукраїнського словника мікротопонімів, Загальнослов'янського ономастичного атласу, історичних ономастичних словників, словника народної географічної номенклатури, а також – для досліджень у царині ономастики, історії української мови, лексикології, діалектології, дериватології, етнолінгвістики, лінгвогеографії, історії, краєзнавства, географії.

Особистий внесок автора. Усі матеріали, на основі яких виконано роботу, дисертантка збрала, опрацювавши архівні документи, результати та висновки дослідження одержала самостійно. Наукових праць із теми дисертації, написаних у співавторстві, немає.

Основні положення дисертації **апробовано** на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Культура мови в українському суспільстві» (Дніпропетровськ, 10–11 квітня 2014 р.), XII Всеукраїнській науковій конференції молодих філологів «Vivat Academia» «Українська філологія – історія, теорія, методологія» (присвяченій 200-річчю ювілею від дня народження Тараса Шевченка (Львів, 7–8 травня 2014 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки» (присвяченій пам'яті Д. Г. Бучка) (Тернопіль, 13–14 листопада 2014 р.), XVII Міжнародній ономастичній конференції «Актуальні проблеми української та інослов'янської ономастики» (присвяченій 80-річчю від дня народження

професора Дмитра Бучка) (Тернопіль, 21–22 вересня 2017 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Іван Ковалик та українське мовознавство: історія, школи, проблеми» (присвяченій 110-ій річниці від дня народження проф. І. І. Ковалика) (Львів, 26–27 жовтня 2017 р.), International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» (Stalowa Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018), Scientific and Professional Conference «Science without boundaries – development in 21st century – 2018» (Budapest, on 26th of August, 2018), щорічних семінарах та звітних конференціях кафедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2016 р., 2017 р., 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено у дванадцятьох статтях, дев'ять із яких опубліковано у фахових філологічних виданнях, затверджених ВАК України, одна – у збірнику наукових праць і матеріалів, дві – у закордонних наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (300 позицій), переліку умовних скорочень та 21 додатка. Повний обсяг роботи – 804 сторінки, основний зміст викладено на 205 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми та актуальність дослідження, вказано його об'єкт і предмет, сформульовано мету й основні завдання дисертації, названо джерельну базу та методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їхнє теоретичне та практичне значення, вказано форми апробації фрагментів дисертації та зв'язок роботи з науковою проблематикою кафедри української мови імені професора Івана Ковалика, окреслено структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ **«Історико-методологічні засади вивчення мікротопонімії»** складається з п'ятьох підрозділів. У підрозділі 1.1. **«Поняття «мікротопонім»: зміст та ознаки»** проаналізовано погляди мовознавців щодо переліку географічних об'єктів, власні найменування яких доцільно вважати мікротопонімами, з'ясовано місце мікротопоназв у системі пропріальних одиниць, окреслено власне мовні та позамовні ознаки мікротопонімів.

У підрозділі 1.2. **«Йосифінська (1785–1788) та Францисканська (1819–1820) метрики як джерело дослідження мікротопонімії Самбірського циркулу»** вказано, що ці перші поземельні кадастри Галичини були джерелом не тільки ономастичних (антропонімічних, (мікро)топонімічних) студій, але й базою історичних, соціотопографічних, краєзнавчих, соціально-економічних розвідок. Описано структуру метрик, історичні передумови їхнього створення, адміністративно-територіальний поділ Галичини кін. XVIII – поч. XIX ст.

У підрозділі 1.3. **«Методологічне опрацювання історичної мікротопонімії»** названо позамовні та мовні диференційні ознаки «живої» (яка функціонує на сучасному етапі) та історичної (збереженої у писемних пам'ятках) мікротопонімії. Проілюстровано способи подачі онімного фактажу в кадастрах, труднощі, пов'язані із виокремленням оніма з контексту метрики. Подано

урипки текстів, написаних польською, німецькою, латинською мовами та приклади транслітерації українських назв. Із проблемою авторства пам'ятки пов'язане питання стилю писаря (графічне оформлення мікротопонімів), зумовлене походженням (національністю), освіченістю, грамотністю укладача. У дисертації власні назви мікрооб'єктів СЦ подано мовою оригіналу, проте запропоновано принципи транслітерації, висвітлені у трьох таблицях.

Таблиця Б.1. «Система графічних польсько-українських відповідників у мікротопонімах Самбірського циркулу, зафіксованих у Йосифінській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках» відображає українські відповідники польських графем у системі вокалізму (а – а (Adamowa – Адамова), е – е (Berdo – Бердо), і – і (Iłm – Ільм), и (Lipy – Липи), й (Łoikowe – Лойкове), у – и (Hołyczne – Голичне), і (Wywyszczusa – Вівщиця), е (Lan Cyrkielny – Лан Церковний), й (Weyciewszczyzna – Бейцівшина), о – о (Oblas – Облаз), ó – у (Plebanski Grónt – Плебанський Грунт), о (Ugóř Gromadzki – Угор Громадський), u – у (Na Zrubiszczach – На Зрубищах), ю [y] (Płuwakow Potok – Плюваків Потік), ў (Wouczy Potok – Вовчий Потік), ą – у (Na Zrabie – На Зрубі), а (Sianozątki koło Nieżuchowa – Сіножатки коло Нежухова), ę – у (Zręby – Зруби)) і консонантизму (b – б (Bakaуka – Бакайка), c – ц (Caryna – Царина), t (Gosciniес – Гостинець), ć – ц' (Maćkowa – Мацькова), т' (Gać Stara – Гать Стара), d – д (Zagroda Dudyna – Загорода Дудина), f – ф (Folwarek – Фільварок), g – г (Grunt Drabiat – Грунт Драб'ят), г (Bagnina – Багнина), h – х, г (Homiат Horb – Хом'ят Горб), j – й (Matijow – Маті[й]в), k – к (Kaczanowka – Качанівка), l – л (Lachmanzat – Лахманчат), л' (Kowalka – Ковалька), ł – л (Łuczka – Лучка), ў (Szczołby – Щовби), л' (Kowalczat – Ковальчат), m – м (Malanica – Маланиця), n – н (Netreba – Нетреба), ń – н' (Señkiw Bereh – Сеньків Берг), n (Granica Hordyńska – Границя Гординська), p – п (Pererprostynia – Перерпростиня), r – р (Ropyszczа – Ропища), s – с (Slusarszczыzna – Слюсарщина), ш (Pustka S[z]yianowska – Пустка Шияновська), ś – с' (Na Gorze Maśkowej – На Горі Маськовій), t – т (Temiriawa – Темірява), v – в (Na Nivach koło Cyrkwi – На Нивах коло Церкви), w – в (Worota – Ворота), ў (Wowkiwstwo – Вовківство), x – кс (Махумка – Максимка), z – з (Zwig – Звір), ж (Zygowka – Жирівка), ż – ж (Terebiż – Терєбіж), ie – е [e] (Berezie – Березє), iu – ю [y] (Iwaniukowa Dolina – Іванюкова Долина), ju – ю [йу] (Jurowa Gora – Юрова Гора), ia – я [a] (Lan Demnianczat – Лан Демнянчат), я [йа] (Daciowiat – Дацьов'ят), ja – я [йа] (Jackowiat – Яцков'ят), ю – о (Hrucіowa – Грицьова), je – є (Jehnutowiat – Єгнутов'ят), ch – х (Chresty – Хрести), г (Chrebli – Греблі), rz – р (Rzyczysko – Річиско), sz – ш (Szawary – Шавари), cz – ч (Czerenyna – Черенина), dz – дз (Dzwennica – Дзвіниця), дж (Dzuмерow – Джимерів), dż – дж (Sadżawka – Саджавка)).

Таблиця Б.2. «Морфемні субституції, що виникли як результат полонізації українських власних назв мікрооб'єктів» містить перелік українських морфем і їхніх графічних відповідників у польськомовних писемних пам'ятках (наприклад, префікси: під- – pod- (Підпогарчина – Podpoħarczyna), при- – przy- (Приліс – Przyłas); суфікси: -ат – -at (Ткачат Сигла – Tkaczat Syhła), -et (Баранов [йа]т – Baranowiet), -ат-а – -it-а (Петрасяга – Petrasita), -yt-а (Сеньчата – Señczyta), -ів – -ow (Зваричів – Zwaryczow), -ин – -in (Кузьмин – Kuzmin), -ик,

-ок – -ek (Груник – Grunek, Жолобок – Zołobek), -ик – -ik (Горбик – Horbik), -ник – -nik (Хмільник – Chmielnik), -ськ-ий – -sk-i (Гостинець Стрийський – Gosciniac Stryjski), -(ов)ськ-ий – -(ow)sk-i (Бориковський – Borykowski), -(иш)ин – -(isz)yn (Роля Данишина – Rola Daniszyna), -ець – -ec (Івановець – Iwanowec), -ієс (Абрамовець – Abramowiec), -е́с (Безкидець – Bezkiდე́c), -іс (Погарець – Poharic), -ус (Марчишець – Marczyszyuc), -иц-я – -ic-a (Абрагамовиця – Abrachamowica), -іvk-a – -owk-a (Данилівка – Danilowka), -ówk-a (Чижиківка – Czyzykówka), -uwk-a (Чортівка – Czortuwka), -(ив)ств-о – -(ow)stw-o (Бецухівство – Becuchowstwo), -ич – -icz (Хомич – Homicz), -ис(ь)к-о – -isk-o (Стодолис(ь)ко – Stodolisko), -ищ-е – -isz-e (Бобовище – Bobowiszcze), -iszcz-e (Вепринище – Wepryniszcze), -ич-і – -ic-e (Зубовичі – Zubowice), -іvc-і – -owc-e (Пашківці – Paszkowce), -ицц-і – -ync-e (Фединці – Fedynce), -щин-а – -szczyzn-a (Стефаньщина – Stefańszczyzna), -szczyzn-a (Лабунщина – Łabunszczyzna), -(ов)щин-а – -(ow)szczyzn-a (Гнатівщина – Hnatowszczyzna), -(ow)czyzn-a (Пелехівщина – Pelechowszczyzna)).

Таблиця Б.3. «Флексійні субституції, що виникли як результат колонізації українських власних назв мікрооб'єктів» візуалізує передачу на письмі українських закінчень (іменникових (-ою, -єю (О. в. одн. ж. р.) – -ą (Під Фигурою – Pod Figurą; Чертеж Під Вежею – Czerzeż Pod Wieżą), -и (Н. в. мн. ч. і ж. р.) – -i (Буки – Buki; Царинки – Carynki), -ами (О. в. мн. ч., ж., і с. р.) – -ami (Над Шнурами – Nad Sznurami; За Толоками – Za Tołokami; Під Багнами – Pod Bahnami), прикметникових (-ий (Н. в. одн. ч.р.) – -iy (Високий Беріг – Wysoki Berih), -у (Запотічний – Zapotyczny), -і (Горб Високий – Horb Wysoki), -им (О. в. одн. ч./с. р.) – -im (Під Хомейським – Pid Chomeyskim)).

Описано загальнонаукові та лінгвістичні методи і прийоми, використані в дисертації.

У підрозділі 1.4. «З історії вивчення мікротопонімікону України» простежено еволюцію в дослідженні мікротопонімії українськими мовознавцями (перші побіжні фіксації найменувань малих географічних об'єктів здійснені М. О. Максимовичем). У сучасних дисертаціях та статтях описано тенденції розвитку мікротопоназв переважно на регіональному рівні.

У підрозділі 1.5. «Опрацювання мікротопонімів у слов'янському мовознавстві» проаналізовано здобутки білоруських, польських, чеських, російських, сербських, словацьких, словенських, хорватських, македонських мовознавців, присвячені методологічним і теоретичним проблемам ономастики. З'ясовано, що слов'янські ономасти досліджують мікротопоназви на регіональному та національному рівнях не тільки у структурному, але й у типологічному, етнолінгвістичному та когнітивному аспектах.

Другий розділ «Лексико-семантичний аналіз твірних основ мікротопонімів Самбірського циркулу» відображає поділ пропріативів регіону за семантикою їхніх мотивувальних лексем.

Власні найменування малих географічних об'єктів регіону за семантикою мотивувальної бази поділено на дві тематичні групи: відапелятивні (56%)¹ та відонімні (44%) мікротопонімні одиниці.

¹ Відсотки визначені від загальної кількості мікротопонімів Самбірського циркулу, зафіксованих у метриках.

У підрозділі 2.1 «Відапелятивні мікротопоназви Самбірського циркулу» описано оніми, похідні від загальних назв.

Продуктивним джерелом творення пропріативів була географічна номенклатура (22,5%) (пункт 2.1.1. «Мікротопоніми кін. XVIII – поч. XIX ст., мотивовані географічною термінологією»). Однією із найчисельніших груп мікротопонімів є похідні від орографічної номенклатури (7%) (однойменний пункт 2.1.1.1): найменування підвищень рельєфу (*Berdeczko, Pod Wirzchowiną, Prypir*), назви негативного рельєфу (*Bezodniszcze, Na Prysłipciach, Kitlynki*) і рівнинної території (*Cudzołka, Na Równini, Płosniny*). Кількісний розподіл усередині підгруп зумовлений фізико-географічними особливостями регіону (чергуванням підвищень і западин на території) та специфікою називання (назву отримує стратегічно важливий або найпримітніший об'єкт).

Мікротопоніми, що відображають специфіку ґрунту (однойменний пункт 2.1.1.2), становлять 0,8% від усієї кількості назв (*Glinka, Kamienny Garb, Podpiaski*).

Відгідрографічні мікротопоніми (6,5%) (пункт 2.1.1.3 «Мікротопоніми, в основах яких зафіксована гідрографічна номенклатура») поділено на: а) мікротопоназви, утворені від найменувань протічних вод (*Szypit, Zastruża, Zrzodło*), б) мікротопоніми, мотивовані назвами непротічних гідрооб'єктів (*Kaluzyny, Na Moczyłskich, Netecza*), в) пропріативи, похідні від назв заболоченого місця (*Mokławiny, Mraznica, Ochabiec*), г) найменування, що відображають характеристику фізичних властивостей води (смак (*Sołone*), наповненість водою (*Nad Mokrym, Peresuch, Suchi Potok*), запах (*Hnyła Kaluża, Sopuch, Woniaczka*), температуру (*Potok Studenny, Studyńska, Tępyć*), швидкість течії (*Bystry Skazy*)), д) мікротопоніми, мотивовані лексемами, що характеризують специфіку русла (*Czartorya, Korytny, Tysniny*).

Багатство і різноманітність рослинного світу СЦ відображено в основах історичних фітотопонімів (7,1%). У межах цієї групи виокремлено оніми, мотивовані назвами дерев (*Dubie, Iłmiwia, Syhły*), найменуваннями кущів (*Baznik, Kruszyniec, Za Weprzyną*), назвами окультурених (злакових (*Prosyzszcze, Wiwsianica, Za Pszenicami*) та городніх (*Bobowyszczce, Kapusnisko, Makowiska*)) і дикорослих (*Połyn, Szawary, W Barwinkach*) трав'янистих рослин, найменуваннями, що позначають сукупність рослинності (*Chaszczce, Czehyrnyk, Gęszczawa, Na Dzymery*). Зоомікротопоніми – кількісно незначна група пропріальних одиниць (0,1%): *Owczisko, Potok Pstruchowaty, Wydra, Zabowina* (пункт 2.1.1.4 «Фіто- та зоомікротопоніми»).

Окрім географічної термінології, продуктивними твірними базами були антропогенні найменування (однойменний пункт 2.2.1) – ті, у яких відобразились різні аспекти життя і діяльності людей (34,5%). Мотивувальні лексеми похідні від назв типу поселення та їхніх частин (*Dworiszczca, Kolonistwo, Przedsiele, W Koncach*) (2%), найменувань шляхів сполучення (*Między Goscincami, Playi, Podwywozy, Putyszcze*) (1,2%) (2.1.2.1 «Мікротопоніми, що походять від назв типу поселення та їхніх частин», 2.1.2.2 «Оніми, що містять назви шляхів сполучення»). Землеробство – провідна діяльність мешканців СЦ на зламі XVIII–XIX ст. Про це свідчить арсенал власних найменувань малих географічних об'єктів (10%). Виділено групи лексики на позначення: а) способу

освоєння земельного наділу (*Czereninky, Na Orani, Palenyszcz, Terebiży*), б) призначення угіддя (*Między Ogrodami, Niwki, Plachy, Pod Grątam*), в) неосвоєних ділянок (*Hohyszcz, Nad Perelohami, Nowinka, Pustoszak*), г) метрологічних найменувань (*Miarka, Miertuki, Pulczwertki, Woloka*), д) форми володіння угіддям (*Kontrowers, Łąka Zwadna, Pole Arendarskie*), е) малих за розміром об'єктів і тих, які вирізняються з-поміж інших (*Kawalek, Pod Zakłem, Przy Dodatkach, Zadzelnice*), є) сільськогосподарських будівель для зберігання і переробки зернових та овочевих культур (*Od Gumna, Po za Szpiklerz, Stodolisko*) (2.1.2.3 «Мікротопоніми, мотивовані землеробською лексикою»).

Мікротопоніми, в основах яких збережена лексика тваринництва (3%) (однойменний пункт 2.1.2.4), поділено на: а) оніми, твірні бази яких вказують на використання об'єкта у годівлі тварин (*Pastewnicz, Poyło, Sianożęc*) і б) мікротопоніми, мотивовані назвами споруд, ділянок для утримання або ночівлі свійських тварин і птахів (*Kolo Obory, Koszarzyska, Przed Stajniami*).

На теренах СЦ злам XVIII–XIX ст. ознаменувався розвитком багатьох промислів та ремесел (1,3%): виготовленням будівельних матеріалів (*Cegelnisko, Wapniarka*), виробів зі скла (*Na Hutyskach*), металу (*Nad Tokarnią, Pod Blecharnią*), видобуванням корисних копалин (*Pole Siarczane, Ropyszcz, Za Żupo*), харчовою промисловістю (*Gorzelnia, Kolo Browaru, Za Piekarnią*), лісо- і деревопереробною діяльністю (*Derewnia, Splawysko za Stawom, Uchlarka*), розвитком торгівлі (*Na Bazaryszczu, Rynek*) та сфери послуг (*Przed Praczkarnią, Za Blichem*) (2.1.2.5 «Проніатииви, мотивовані назвами промислів, ремесел»).

Найменування, у яких відображено вірування мешканців циркулу (1,8%) (однойменний пункт 2.1.2.6), засвідчують, що в основному населення сповідувало християнство. Зафіксовано пропріальні одиниці, похідні від назв культових споруд і їхніх частин (*Od Cerkwi, Pod Dzwonicą, Pole Klasztorne*), християнських символів (*Krzysz, W Grobu*), вірувань людей у надприродні сили (*Czertowina, Las Hryszny, Switta Werba*), назв чернечих орденів (*Czerneczy Kut, Karmelickie Pole, Ogrod Bernadynski*).

Оніми, що містять якісну та кількісну характеристику мікрооб'єкта (10%) (однойменний пункт 2.1.2.7), активно функціонують у мікротопонімії кін. XVIII – поч. XIX ст. і вказують на розмір (величину (*Jaworki Mnieysze – Jaworki Większe*), довжину (*Staię Dhuzsze, Korotyńka*), висоту (*Nad Stawie Nizsze – Nad Stawie Wyzsze, Spodnia Łuka*), ширину (*Pod Szyrokim, Uzka Kotłowina*), глибину (*Głęboka Droga*)), колір (*Biale Drogi, Cin Brunatna, Synty Wyr*), форму (*Łąka Krzywa, Obod, Okrągły Garb*), географічні координати (*Chitar, Na Przyczolkach, Snozy Bliskie – Snozy Dalni, Zapodrina*) мікрооб'єкта, кількість (*Pięt Zahonow, Trzy Pustki*) і порядок розташування (*Sadzawka Pierwsza – Sadzawka Druga – Sadzawka Trzecia*) об'єктів на місцевості, час виникнення денотата (*Cmentarz Dawny, Nowy Put, Starynia*).

Зафіксовано найменування, що вказують на диференціацію населення (однойменний пункт 2.1.2.8) краю (3,9%): соціальну (*Folwarek Panski, Grona Chłopskie, Puł Łanek Cesarski*) та етнічну (*Niemiecki Potok, Ogrod Zydoski, Zagumięki Polskie*) належність. З-поміж назв соціального статусу особи кількісно вирізняється система найменувань священнослужителів католицької і

православної церков (*Biskupskie Pole, Klebania, Proboszczowska Łąka, Shupek Xięży*).

Оніми, похідні від назв споруд різного призначення і їхніх частин (одноіменний пункт 2.1.2.9) – житлових (*Przy Budynkach, W Zamku, Za Oficynami*), гідроспоруд (*Chrebli, Hatyszcza*), оборонних (*Waliska, Za Murem, Zastawa*) – становлять 1,3%.

Підрозділ 2.2. «Відонімні мікротопоніми Самбірського циркулу» містить аналіз класів власних назв, які були джерелом творення власних найменувань малих географічних об'єктів.

Відантропонімні мікротопоназви (27,6%) (2.2.1 «Відантропонімні мікротопоніми краю») переважно мають посесивний характер – прямий чи опосередкований натяк на власника об'єкта, на особу, яка проживає поряд із географічною чи рукотворною реальією. Мікротопоніми часто утворювалися безпосередньо від найменування особи (*Szutanowka – Stefan Szutan, Iwan Szutan*). Межі між номінаціями людини (іменем, прізвищем, прізвиськом) напр. XVIII – на поч. XIX ст. не були чіткими, юридично окресленими. Процес кодифікації й упорядкування системи прізвищ у Галичині розпочався дещо пізніше. ЙМ (1785–1788) і ФМ (1819–1820) послужили своєрідним поштовхом такого поступу. Тому, аналізуючи історичний фактаж, недоцільно застосовувати до нього не зовсім коректний термін «прізвище». У дисертації антропонім кін. XVIII – поч. XIX ст., додатковий до імені особи, окреслено терміном «*прізвищева назва*» (термін М. Л. Худаша) або ж «*протопрізвище*» (термін Д. Г. Бучка). Деантропонімні мікротопоніми СЦ потрактовано як утворення від прізвищевих назв. Умовно з-поміж прізвищевих назв, які були мотивувальними лексемами, виокремлюємо ті, які співвідносні з іменами (церковно-християнськими (календарними) чоловічими (*Pagorek Gmytrykow, Tiń Maciat, Wasylowka*) і жіночими (*Hańszczyzna, Marunina, Naścica*) чи слов'янськими (компаративними повними (*Hostysław, Waclawszczyzna*), скороченими (*Mysłow*), скорочено-суфіксальними (*Na Dalkowim, Stankowa Gora*), відапелятивними (*Choten, Łąka Morozowa, Netrebuwka*))) і власне протопрізвищами (*Fedyszyni Buky, Krzaki Chleborobowski, Popytailowina, Żołnierstwo*). В основах більшості відантропонімних мікротопонімів засвідчені народнорозмовні варіанти церковно-християнських староеврейських, латинських і грецьких за походженням чоловічих імен.

Детопонімні пропріальні одиниці (2.2.2 «Відтопонімні мікротопоназви Самбірського циркулу») становлять 16,4% від усіх найменувань. Відойконімні мікротопоназви – наслідок близького розташування мікрооб'єктів сусідніх населених пунктів (*Blazowszczyzna, Trakt Lwowski, Zaczukiewie*). Такі номінації отримували частини села, границі поселення, сільськогосподарські угіддя (поля, луки, пасовища, пустки та ін.), ліси, шляхи сполучення (гостинці, дороги, стежки), розташовані на межах чи околицях населених пунктів. До відмікротопонімних (*Na Jurkowiątcze, Pozasena[s]zkowiec, Zadna Komarowica*) та відгідронімних (*Koło Jablonki, Nad Strwiążem, Zadniestre*) найменувань зараховано ті, що утворились від назв суміжних малих географічних чи водних об'єктів.

У третьому розділі «**Структурно-словотвірна характеристика історичного мікротопонімікону**» оніми СЦ, засвідчені у ЙМ і ФМ, проаналізовано за структурно-словотвірними особливостями.

За структурою мікротопоназви регіону поділено на прості, складні, складені (які містять два і більше компонентів) та назви-прийменникові форми.

У підрозділі 3.1. «*Прості пропріативи*» показано, що однослівні мікротопоніми СЦ утворилися лексико-семантичним, афіксальним, морфолого-синтаксичним способами деривації та лексикалізацією прийменникових форм.

Суть лексико-семантичного способу (пункт 3.3.1 «*Лексико-семантичний спосіб творення найменувань*») творення мікротопонімів полягає у взаємопереходах слів з однієї лексемної мікросистеми в іншу, які за обсягом і сферою бувають міжмікросистемними та інтрамікросистемними. Розглянуто процес переходу апелятивів в оніми (онімізацію) та внутрішні взаємопереходи у системі *proprĩa* – із різних класів онімів до складу мікротопонімії (трансонімізацію). У процесі онімізації загальна назва втрачає своє узагальнювальне значення і набуває відповідного індивідуалізуючого лексико-семантичного значення. Найчастіше у розряд мікротопонімів переходить місцева географічна термінологія (орографічні терміни (*Hora*), гідрографічна номенклатура (*Potok*), апелятиви, що відображають специфіку ґрунтового покриву краю (*Hluny*), рослинного (*Ciern*) і тваринного (*Kiertynie*) світу). Онімізуються також слова, пов'язані з діяльністю людини, – господарською (землеробством (*Czertiz*), тваринництвом (*Caryna*), народними промислами і ремеслами (*Huty*)) чи культурною (віруваннями (*Chresty*)). У розряд системи *proprĩa* переходили апелятиви як у сингулярній (*Werszok*), так і в плуральній (*Wierzki*) формі. У межах онімізації описано топонімну метафору (перенесення назви за схожістю) (*Kadlub, Kobza, Lopata*) і топонімну синекдоху (коли географічний термін на позначення мікрооб'єкта стає його власною назвою) (*Jezioro, Obora*). Онімізувались апелятиви з непохідними (*Rzeka, Wola*) і похідними основами, утвореними суфіксацією (додаванням демінутивних, аугментативних, поліфункціональних суфіксів: *-ець* (*Kliniec, Łyseć*), *-ечк-* (*Berdeczko*), *-ук-* (*Horbik*), *-уц-* (*Młynica, Pożarnica*), *-к-* (*Młaczka*), *-ок-* (*Stawok*), *-ц-* (*Ozierce*), *-уг-* (*Jaruga*), *-уц-е* (*Zapustyszcze, Prosyszcze, Poharyszcze*), *-уц(ь)к-о* (*Potoczysko, Kapusnisko, Spalenisko*), *-ун-а* (*Dębina, Rownina*), *-ник-* (*Grabnik*), *-няк-* (*Brzezniak*), *-ств-о* (*Szlachectwo*)), *-Ø-* (*Zrąb*), відпатронімних та локально-етнічних суфіксів: *-уц-і* (*Magaczowice*), *-ивц-і* (*Netrebuwce*), *-уцц-і* (*Fedynce*), *-ан-и* (*Stawczany*)), префіксацією (*Peredohyna*) чи префіксацією і суфіксацією водночас (*Miedzyłuże*) (пункт 3.1.1.1 «*Онiмізація загальних назв*»).

Трансонімізацію в українській ономастиці йменують по-різному: трансономатизація, інтраономастична омонімія (І. І. Ковалик), топонімна метонімія (Є. С. Отін), омонімії відношення між окремими групами власних назв (М. М. Юрків). На зламі XVIII–XIX ст. трансонімізувались такі види онімів: антропоніми (імена (*Klim, Nastja*), відродинні назви на *-у-і* (*Zalesniki*), відродинні найменування на *-ам-а* (*Kurczata, Petrasita, Steciowięta*), особові найменування у формі родового відмінка множини (*genetivus possessivus*) найменувань на *-ат-а* (*Bachryczat, Ciokotowięq, Daciowięat*)) та топоніми ((мікро)гідроніми (*Ratoczyn, Rostoka*), ойконіми (*Hucisko, Korytyszcze*), мікротопоніми (*Opalenica, Perenię*)).

У межах трансонімізації розглянуто топоніму метонімію (перенесення назви внаслідок близького чи суміжного розташування об'єктів) як основну причину трансмікротопонімізації історичних пропріативів (*Magura*, н. < *Magura*, г.) (пункт 3.1.1.2 «Трансонімізація мікротопонімів Самбірського циркулу»).

Афіксальні деривати утворені додаванням до антропонімів (прізвищевих назв та імен) чи ойконімів таких суфіксів: **-ієк-а** (*Małkowka, Podolkowka, Popeliwka*), **-к-а** (*Isayka, Martiaczka, Szymonka*), **-уха** (*Zyhawczycha*), **-щун-а** (*Cieklenszczyzna, Hawryliwsczyzna, Michałowszczyzna*), **-ець** (*Abramowiec, Dołobowiec, Solomoniec*), **-иц-я** (*Hryndycia, Jsyrowica, Popielica*), **-ств-о** (*Baczynstwo, Kreculiwstwo, Oszczypkiwstwo*), **-иск-о/-иц-е/-иц-а** (*Szubieniczysko, Lechowiszcze, Ilniszcz*). Ці мікротопоназви, вважаємо, є наслідком універбації: структурно мотивовані онімом, семантично – словосполученням. Префіксально-суфіксальним (конфіксальним) способом деривації утворилось кілька мікротопонімів СЦ (*Podbolesze, Zaczukiewie*) (пункт 3.1.2 «Афіксальний спосіб творення мікротопоназв»).

Морфолого-синтаксичний спосіб онімотворення – наслідок прагнення економії мовних засобів у мікротопонімії (найчастіше відображене у таких процесах, як універбація двокомпонентних словосполучень). У двочленній мікротопонімній сполуці втрачається опорний компонент – переважно назва фізико-географічної реалії, а диференціовальне означення субстантивується (*Kniazow Dzial* → *Kniaziow*). Субстантивовані оніми поділено на відапелятивні та відонімні власні найменування. Відапелятивні субстантиви – прикметники у формі чоловічого (*Czarny*), жіночого (*Poboczna*), середнього (*Wetykie*) роду в однині, у плоральній формі (*Głęboki*). До відонімних дериватів зараховано субстантивовані відантропонімні мікротопоніми із посесивним суфіксом **-іє (-ієв)** у формі чоловічого (*Belejow*), жіночого (*Ihnatowa*), середнього (*Dawidowe*) роду в однині, у формі множини (*Klimowe*), із присвійним суфіксом **-ин (-ин-а, -ин-о)** у формі чоловічого (*Kaplyn*), жіночого (*Kuzmina*), середнього (*Domszyno*) роду однини, із релятивним суфіксом **-(ієв)ськ-** у формі чоловічого (*Borykowski*), жіночого (*Makarowska*), середнього (*Niemczyko/wskie*) роду однини, у плоральній формі (*Fedorowskie*). Відойконімні субстантиви із суфіксом **-ськ-** зафіксовано у формі середнього роду однини (*Sianskie, Stronskie*) (пункт 3.1.3 «Морфолого-синтаксичний спосіб мікротопонімотворення»).

Частина мікротопонімів СЦ – результат лексикалізації прийменникових форм. На діакронному зрізі мікротопоніми такого типу утворились відкиданням флексії непрямого відмінка і заміни її флексією називного відмінка. Зіставлення мікротопонімного фактажу ЙМ і ФМ засвідчило цей процес (*Między Gaie* → *Międzygaie, Za Stawkami* → *Zastawki*). Мікротопоніми кін. XVIII – поч. XIX ст. сформувався внаслідок лексикалізації відмінкових форм апелятивів та онімів із такими прийменниками: **за** (*Zaciczyrka*), **між** (*Międzyblota*), **на** (*Naosownia*), **над** (*Nadpolaniec*), **перед** (*Peredsile*), **під** (*Pidrich, Pidstecikowka*), **по** (*Podeber*), **поза** (*Pozahorb, Pozasena[s]zkowiec*) (3.1.4 «Лексикалізація прийменникових форм»).

У підрозділі 3.2. «Пропріативи складної структури» описано однокоренні одиниці, в яких під час морфемного аналізу можна виокремити два і більше корені. Цей структурний тип власних назв виявився малопродуктивним. Складні назви СЦ – результат лексико-синтаксичного способу (*Trystoki*) та

основоскладання (1) поєднання прикметникової основи та іменника (*Douhoniozka, Huchomoczar*), 2) поєднання числівникової основи та іменника (*Osmisznury*).

Однолексемні (прості і складні) мікротопоніми проаналізовано за способом творення, а особливості структури складених пропріативів розглянуто в межах семантико-синтаксичних відношень між компонентами підрядних словосполучень чи в межах прийменникових форм, із якими вони співвідносяться. У підрозділі 3.3. «Складені пропріативи» виділено двокомпонентні, тричленні і багатокомпонентні власні назви мікрооб'єктів. Двокомпонентні історичні мікротопоніми (*однойменний пункт 3.3.1*) поділено на дві групи: мікротопоназви-підрядні словосполучення з атрибутивним залежним компонентом і мікротопоніми-підрядні словосполучення з об'єктним залежним компонентом (*однойменні пункти 3.3.1.1 і 3.3.1.2*). Оними першої групи поділено за моделями: 1) прикметник + іменник (іменник + прикметник) (*Bila Woda, Łan Pleszenny*); 2) числівник + іменник (іменник + числівник) (*Druga Terebiż, Młyn Pierwszy – Młyn Drugi, Piety Snop*), 3) іменник + іменник (*Czterwertyna Mandryczat, Kijaszat Kamenec, Maciat Zahorodki*), 4) іменник + прийменник + іменник (*Droga od Wygona, Sianożtki koło Nieżuchowa*). Зафіксовано дві назви-підрядні словосполучення з об'єктними семантико-синтаксичними відношеннями, опорні компоненти в яких виражені кількісними числівниками (*Pięt Zahonow, Pułtora Dworzyska*).

До тричленних мікротопонімів зараховано ті, що складаються з трьох повнозначних компонентів і співвідносні зі складним підрядним словосполученням. Виокремлено чотири моделі: а) іменник + прикметник + іменник (*Kaplica Święte]go Tadeusza*), б) іменник + прикметник + прийменник + іменник (*Pole Horoszkowe na Pułanku, Pole Rymariwskie na Werchu*), в) іменник + іменник + прийменник + іменник (*Pastwisko Balalyszczat na Dmitrowkach*), г) іменник + прийменник + прикметник + іменник (*Pryślop za Łysą Kiczera*) (*пункт 3.3.2 «Тричленні мікротопоназви»*).

Багатокомпонентні оними (*однойменний пункт 3.3.3*) – власні назви, які містять більше трьох компонентів. Однією з причин появи громіздких пропріативів є необхідність диференціювати суміжні об'єкти (*Sianożęc Nachyłowie od Granicy Drochobyskiej – Sianożęc Nachyłowie popod Dubrowe*). У ЙМ і ФМ знайдено розлогі описові найменування, які містять деталізований перелік об'єктів, що знаходяться поряд, і які, очевидно, не зовсім коректно кваліфікувати як пропріальні одиниці (*Drożyna Polowa z Szeptyc do Młyna Michalewskiego pod Groblą Gurnego Stawu Michalewskiego*). Первинна функція таких конструкцій – вказівка на точне місце розташування об'єкта в просторі. Ці номінативні описи є «прототипами» структурно менших назв, які виникають пізніше під дією мовного закону економії внаслідок еліптизації, лексикалізації прийменникових форм, основоскладання, зрощення.

Прийменникові форми (*однойменний підрозділ 3.4*) також іменують назвами-орієнтирами. Вони вказують на розташування безіменних денотатів стосовно примітних і загальновідомих на певній території об'єктів; є проміжним етапом між загальною і власною назвою: прийменник + відмінкова форма → назва-орієнтир → мікротопонім. Дуже часто мікротопоніми-прийменникові

форми, як показує онімний матеріал кадастрів, лексикалізуються, трансформуються в однолексемні оніми (*Pod Wirzbkami* → *Podwierzbki*). Прийменникові конструкції можуть також бути наслідком еліптизації складеного найменування, співвідносного з підрядним словосполученням, у якому залежний компонент – неузгоджене означення. Такі утворення іменують еліптитами (*Roweń za Młynem, n.* → *Za Młynem, n.*). Прийменниково-відмінкові форми СЦ – поєднання прийменників із відмінковими словоформами загальних та власних назв у формі: 1) **Р. в.** з прийменниками (чи словами, які перейшли у розряд прийменників) **вище** (*Wyżej Peczyszcza*), **від** (*Od Drogi, Od Stryia*), **до** (*Do Olszyny*), **коло** (*Kolo Jalinki, Kolo Macieia*), **нижче** (*Nizey Zolobiny*), **обік** (*Obok Zapustu*), у (*U Broda*), **проти** (*Przeciw Dęba*); 2) **Зн. в.** з прийменниками **за** (*Za Dział*), **над** (*Nad Berezzy*), **по** (*Po Popowec*), **поза** (*Poza Horu*), **поміж** (*Pomiedzy Sadzawki*), **понад** (*Po nad Mielnicze, Ponad selo*), **пони́д** (*Po pod Gosciniec*), **пона́ри** (*Po przy Potok*); 3) **Ор. в.** з прийменниками **за** (*Za Wąwozem, Za Kowalem*), **межи** (*Między Horami*), **над** (*Nad Folwarkiem*), **перед** (*Przed Dworem*), **ни́д** (*Pid Pryporem, Pod Tuligłowami*); 4) **М. в.** з прийменниками **в** (*W Wierzbkach, W Hrycowskiej*), **на** (*Na Pryhorodi, Na Eliaszkowskim*), **при** (*Przy Młynowce, Przy Sanu*). На зламі XVIII–XIX ст. активно функціонують номінативно-прийменникові конструкції (*Kolo Soroczynego Potoka, Na Łazie Szerokim, Od Torczanowskiej Granicy*). Зафіксовано мікротопоніми, які є поєднанням двох (*Na Przysłopie Na Chwostach, Pod Debrą na Bloniu, W Zolobinie obok Polanki*) і більше (*W Jamie przy Kiernicy za Droga pod Granicą Zawadzka*) прийменникових форм. Пропріальний статус таких назв «хиткий». В українській ономастиці їх вважають напівтопонімами (Д. Г. Бучко), або несправжніми онімами (процес номінації у них ще не завершився, а вказівку на розташування об'єкта у просторі недоречно вважати власним найменуванням мікрооб'єкта).

Мікротопонімія – це система назв, яка «живе», розвивається, трансформується чи занепадає. Вони прямо залежні від змін географічного середовища та соціально-історичних, культурних, економічних тощо поступів. Важливо простежити динаміку кількісних і якісних змін мікротопоназв регіону за відповідний період часу. У підрозділі 3.5. «Структурно-словотвірні зміни у мікротопонімії Самбірського циркулу» проведено порівняння мікротопонімів, зафіксованих у ЙМ (1785–1788) та ФМ (1819–1820). Порівнюючи записи кадастрів, часова відстань між створенням яких у середньому 34 роки, виокремлено три тенденції у розвитку мікротопонімії: 1) назви залишаються незмінними в обох кадастрах; 2) оніми, зафіксовані у ЙМ, писарі не фіксують у ФМ (і навпаки); 3) найменування кін. XVIII ст. зазнають змін, модифікацій на поч. XIX ст.

Найбільше тих мікротопоназв, які залишаються незмінними в обох кадастрах (*Stowpyszcze*, пот. (Ул, ЙМ, 278зв) (Ул, ФМ, 528зв)).

Часто оніми, які зафіксовані в ЙМ, писарі не подають у ФМ. Така тенденція залежить щонайменше від чотирьох *позамовних чинників*: 1) денотат зник, а разом із тим і його назва; 2) об'єкт втратив свою цінність для мешканців (чи укладачів метрик) і тому його не вносять у пізніший реєстр; 3) на поч. XIX ст. з'явилась нова реальність і, відповідно, потреба її номінації; 4) збереглась лише ЙМ населеного пункту.

Низка онімів кін. XVIII ст. зазнає структурних змін, модифікацій, варіацій на поч. XIX ст. Інколи «передвісники» динаміки у мікротопонімії зафіксовано в першому кадастрі, коли у різних структурних частинах документа денотат названо по-різному. Зазвичай один локус має одну назву, проте трапляються випадки подвійного (паралельного, варіантного) називання одного об'єкта. Варіант географічної назви – це видозміна його фонетичної, морфемної, морфологічної, синтаксичної і лексичної структури при збереженні денотативної тотожності. Відповідно виокремлено фонетичні, словотвірні, лексичні, морфологічні і синтаксичні варіанти назв мікрооб'єктів СЦ кін. XVIII – поч. XIX ст., а також – графічні варіанти (*Hrycuwka // Hrycowka, Pole Wąske → Pole Wuskie*) та зміни, зумовлені перенесенням назви на інше угіддя (*Mistki, зап. → Mistki, n.*). Описано екстралінгвальні та лінгвальні мотиви такого явища. Проаналізовано варіанти мікротопонімів у межах однієї метрики (позначаємо «//») та у порівнянні обох кадастрів (позначаємо «→»).

Появу фонетичних варіантів мікротопонімів СЦ найчастіше зумовлювала варіантність антропооснов, від яких вони творились. Кін. XVIII – поч. XIX ст. – період становлення, кодифікації антропосистеми у Галичині. Це спричинило паралелізм найменувань мікрооб'єктів як у межах документів однієї метрики, так і в обох кадастрах (*Czetywertyny Czuczukowiat // Czetywertyny Czywczykowiat, Maciowka → Maciejowka*).

Словотвірні варіанти – це наслідок протиставлення / наявності / відсутності словотворчих суфіксів. Відапелятивні суфіксальні похідні на доойконімному рівні деривації переходили у розряд мікротопоназв. Зазвичай найменування географічних об'єктів побутують в усній формі, тому часто зазнають варіацій, вживаються то з одним, то з іншим модифікаційним словотворчим суфіксом: *Ø – -к-* (*Na Ostrowie // Na Ostrowku*); *-к-* – *-уск-а* (*Na Glinkach // Na Gliniskach*); *-уск-а* – *-уц-а* (*Krzemianowiska // Krzemianowyszczca*). Відонімні мікротопоніми ойконімного рівня деривації, утворені афіксальним способом, побутують на сторінках метричних книг із різними словотворчими суфіксами (*Zielonkowka // Zielonka*). Якщо порівнювати онімний фактаж метрик, то зафіксовано випадки, коли мікротопоніми на *-іvk-а* змінюються найменуваннями на *-уцн-а* (*Sikowka → Sikowszczyzna*).

Описано мотиви подвійної лексичної номінації діахронної онімії: другий онім виникає для диференціації однойменних об'єктів, одночасне побутування нового і старого / давнішого / попереднього найменування денотата. Лексичне варіювання може залежати від місця розташування номінатора: залежно від того, який напрям є пріоритетнішим, шлях номінують по-різному (*Gosciniac Stryiski // Gosciniac Drohobycki*; пор. контекст: *Gosciniac Stryiski czyli Drohobycki*). Явище трансмікротопонімізації та поява паралельних назв – взаємопов'язані полярно протилежні мовні процеси. Спочатку відбувається явище топонімної метонімії: перенесення назви з одного об'єкта на інший за суміжністю, а пізніше, як показує аналіз мікротопонімії кін. XVIII – поч. XIX ст., виникає тенденція до усунення омонімії в назвах мікрооб'єктів, «прагнення» до розрізнення денотатів, їх уніфікації.

До морфологічних варіантів мікротопоназв СЦ зараховано зміни категорії числа назви (*Glinka // Glinki, Obszar → Obszary*), зміни категорії роду оніма (*Kruhle → Kruhla*) та варіювання закінчень мікротопоніма (*Zaberdia // Zaberdie, Blonie → Blonia*).

Синтаксичні варіанти мікротопонімів (у межах однієї метрики) з'явилися внаслідок структурного спрощення (*Pod Garbami od Czulowiec // Pod Garbami*) чи ускладнення (*Ogrody // Ogrody Domowe*) пропріатива. Зіставний аналіз пропріального фактажу двох кадастрів ілюструє три можливі шляхи синтаксичного варіювання назви: 1) еліпטיзація складеного мікротопоніма (*Kniazow Dzial → Kniaziow*); 2) ускладнення найменування (*Katy → Ostre Katy*); 3) варіювання або зміна прийменників у мікротопонімах складеної структури (*Obszar nad Dobrowkami → Obszar pod Dąbrowkami*).

В історичній мікротопонімії, зафіксованій у ЙМ і ФМ, фіксуємо комбіновані варіанти найменувань: фонетично-словотвірні (*Gora Korolikowa // Gora Krolikowska*), морфологічно-словотвірні (*Badykowka // Badykowiec, Jezierzynki → Jezierzyna*), синтаксично-словотвірні (*Czetwertyna Kielemanczat → Kieliemanczak*) тощо. Онімний фактаж метрик показує процес універбації дволексемних мікротопонімів (*Ogrod Gębarzew → Gębarzowszczyzna*).

ВИСНОВКИ

Уперше отримані результати дослідження представляють лексико-семантичний та структурно-словотвірний аналіз мікротопонімів Самбірського циркулу, зафіксованих у Йосифінській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках, та порівняльний аналіз онімів кін. XVIII ст. з пропріальними одиницями початку XIX ст.

1. Теоретичне підґрунтя для аналізу мікротопоназв Самбірського циркулу, зафіксованих у Йосифінській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках, становлять теорії мікротопоніма, прізвищеві назви / протопрізвища, теоретичні результати досліджень української та слов'янської мікротопонімії, теорії словотвору, критерії передачі українських власних назв у польськомовних документах. Теоретичні засади допомогли створити алгоритм дослідження: з тексту перших поземельних кадастрів Галичини Самбірського циркулу виокремити українські мікротопоніми кін. XVIII – поч. XIX ст. (застосовуючи метод текстологічного аналізу), описати власне мовні та позамовні ознаки мікротопоназв, охарактеризувати семантику мотивувальних баз онімів (за допомогою описового методу), дослідити семантичні зміщення чи варіювання мотивувальних баз мікротопонімів (використавши прийоми зовнішньої та внутрішньої реконструкції порівняльно-історичного методу), поділити мікротопоназви на тематичні групи на основі наявності у мотивувальній базі спільної семи та проаналізувати структурні особливості (морфемну будову) простих і складних мікротопонімів, набір елементів та структурні моделі складених онімів (застосовуючи методики структурного методу – компонентного аналізу та безпосередніх складників), порівняти мікротопонімний матеріал кадастрів і простежити динаміку змін у назвах малих географічних об'єктів (за допомогою зіставного методу).

2. Мікротопоніми Самбірського циркулу виокремлено з тексту метрик з опертям на позамовні та мовні особливості «живої» (що побутує на сучасному

етапі) та історичної (що збережена у писемних пам'ятках) мікротопонімії. Мовне оформлення і наповнення пам'яток залежить від способів подачі інформації авторами – їхнього стилю, зумовленого особистісно-людськими факторами: походженням (національністю), освіченістю, грамотністю. З'ясовано, що опис земельних угідь писарі здійснювали за радіальним та маршрутным принципом.

3. За семантикою мотивувальних баз історичні мікротопоніми поділено на відапелятивні (56%) та відонімні (44%).

Відапелятивні утворення – це похідні від географічної термінології (21,5%) та лексем, пов'язаних з антропогенним чинником (34,5%). Географічна термінологія об'єднує назви рельєфу, ґрунтів, гідрооб'єктів, фіто- та зоолексемі. Антропогенні найменування виникли в результаті діяльності мешканців краю – господарської (землеробство, тваринництво), культурної (розвиток промислів, ремесел; вірування) тощо. Мотивувальними базами мікротопонімів на зламі XVIII–XIX ст. була лексика землеробства (10%), тваринництва (3%), назви народних промислів і ремесел (1,3%), найменування, які відображають вірування (1,8%), соціальну та етнічну диференціацію (3,9%) населення, якісні та кількісні характеристики денотата (10%), назви типів поселення (2%), споруд і їхніх частин (1,3%), шляхів сполучення (1,2%).

До відонімних зараховано мікротопоназви, похідні від антропонімів та топонімів. Відантропонімні (27,6%) мікротопоніми – найменування, утворені від прізвищевих назв, умовно співвідносних із власне іменами, та від інших протопрізвищ.

Відтопонімні (відойконімні, відмікротопонімні та відгідронімні) мікротопоніми (16,4%) виникали внаслідок суміжного розташування географічних об'єктів.

4. У *деантропонімних найменуваннях* кін. XVIII – поч. XIX ст. складно точно вказати, який саме вид власного імені особи був мотивувальною базою назви дрібного географічного об'єкта, адже саме в цей період відбувається становлення прізвищевої системи Галичини, а Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики були рушієм цих процесів. До історичного антропоніма, додаткового до власного імені ідентифікатора людини, застосовано терміни «прізвищева назва» або «протопрізвище». Зафіксовано випадки творення мікротопонімів кін. XVIII – поч. XIX ст. за допомогою суфіксів -іvk-а, -щин-а, -ств-о від прізвищевих назв власників сільськогосподарського угіддя.

5. За структурою мікротопоназви Самбірського циркулу поділено на прості, складні, складені і прийменникові форми.

Прості і складні пропріативи проаналізовано за способом деривації. Перші утворились лексико-семантичним, афіксальним, морфолого-синтаксичним способом і лексикалізацією прийменникових форм, другі – лексико-синтаксичним способом та основоскладанням (поєднанням прикметникової основи та іменника або числівникової основи та іменника).

Складені пропріативи містять два, три, чотири і більше елементів. Їх проаналізовано в межах семантико-синтаксичних відношень між компонентами підрядного словосполучення чи в межах прийменникових форм, із якими вони співвідносяться.

6. Порівняльний аналіз мікротопонімії населених пунктів Самбірського циркулу, засвідченої в Йосифінській метриці, із найменуваннями, зафіксованими у

Францисканській метриці, дозволив окреслити три тенденції в розвитку пропріативів: 1) мікротопоназви залишаються незмінними в обох кадастрах; 2) оніми зафіксовано лише в одній з метрик; 3) найменування кін. XVIII ст. зазнають змін, модифікацій на поч. XIX ст.

Про динаміку змін у мікротопонімії свідчить паралельна номінація одного денотата. Виокремлено фонетичні, словотвірні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, графічні та комбіновані варіанти назв, засвідчені в метриці одного періоду або виявлені під час зіставлення онімного фактажу кадастрів кін. XVIII і поч. XIX ст.

7. Здійснене у дисертації дослідження дало змогу укласти «Реєстр мікротопонімів Самбірського циркулу», який налічує понад 11 000 пропріативів кін. XVIII – поч. XIX ст., містить перелік умовних скорочень назв населених пунктів та географічних об'єктів. Додаток «Критерії транслітерації мікротопоназв» вміщує три таблиці, в яких висвітлено правила транслітерації власних назв. 15 додатків ілюструють різноманітність мотивувальних баз історичних онімів, 2 – відображають способи творення пропріативів. Додаток «Структурно-словотвірні зміни у мікротопонімії Самбірського циркулу» представляє варіанти найменувань географічних об'єктів – фонетичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, графічні та комбіновані. Усього укладено 21 додаток.

Отримані у дисертації результати про семантику мотивувальних баз мікротопонімів кін. XVIII – поч. XIX ст., способи творення простих і складних онімів, структурні моделі складених пропріативів, виявлені під час лексико-семантичного та структурно-словотвірного аналізу, показали, що історичний мікротопонімний фактаж Самбірського циркулу конденсує цінний матеріал, який відображає соціально-історичні, економічні, культурні факти з життя мешканців краю. Зіставлення мікротопонімів, засвідчених у Йосифінській і Францисканській метриках, дає змогу простежити динаміку змін у системі проргіа за тридцятирічний період. **Перспективу** дослідження вбачаємо у застосуванні розробленої методики для опрацювання історичної мікротопонімії інших теренів Галичини кін. XVIII – поч. XIX ст., а також – у можливості аналізувати мікротопонімний фактаж Самбірського циркулу в етнолінгвістичному, соціолінгвістичному, когнітивному аспектах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Мосур О. С. Йосифінська та Францисканська метрики як джерело вивчення мікротопонімії // Дослідження з лексикології і граматики української мови: зб. наук. пр. / за ред. проф. І. С. Попової. Дніпропетровськ: Видав. Біла К. О., 2014. Вип. 15. С. 58–66.
2. Мосур О. Християнські імена на -ат як компоненти мікротопонімів Самбірського циркулу // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. 2014. Вип. II (24). С. 172–177.
3. Мосур О. Мікротопоніми Самбірського циркулу на -щин(а) // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2015. № 1152. Вип. 72. С. 75–79.

4. Мосур О. Християнські імена та їхні варіанти як твірні основи мікротопонімів Самбірського циркулу // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 220–231.

5. Мосур О. Складені багатоконпонентні описові мікротопоніми Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX століття // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. М. Є. Скиба; відп. ред. за вип. М. М. Торчинський. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2016. Т. 2 (К–П). Вип. 10. С. 190–193.

6. Мосур О. Трансонімізація як спосіб творення мікротопонімії кінця XVIII – початку XIX ст. (на матеріалі назв Самбірського циркулу) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2017. Вип. 64. Ч. II. С. 177–184.

7. Мосур О. Мікротопоніми Самбірського циркулу на -иск-о, -ищ-е // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. 2016. Вип. I (25). С. 65–72.

8. Мосур О. Мікротопоніми Самбірського циркулу на -івк(а) кінця XVIII – початку XIX ст. // Записки з ономастики: зб. наук. пр. Одеса: «Астропринт», 2017. Вип. 20. С. 185–199.

9. Мосур О. Мікротопоніми із квантитативною характеристикою у Йосифінській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках (на матеріалі назв Самбірського циркулу) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2018. Вип. 68. С. 206–215.

Статті в іноземних наукових виданнях

1. Мосур О. Варіанти мікротопонімів Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX ст. // *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018, Sept. Vol. VI (51), Iss. 176. P. 50–53. p-ISSN 2308-5258; e-ISSN 2308-1996

2. Мосур О. Про що говорять нам мікротопоніми кін. XVIII – поч. XIX ст.? I. Соціально-історичне тло // *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» Stalowa Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018. Vol. 6. Stalowa Wola: Izdewniciba «Baltija Publishing», 2018. P. 165–168. ISBN 978-9934-571-50-3.*

Додаткові публікації

1. Мосур О. Мікротопоніми Самбірського циркулу на -ств(о) кінця XVIII – початку XIX ст. // *Серце чистее, думка чесная...: зб. наук. пр. і матеріалів на пошану Ірини Ощипко. Львів, 2018. С. 527–539.*

АНОТАЦІЯ

Мосур О. С. Мікротопонімія кінця XVIII – початку XIX століття: Самбірський циркул. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019.

Дисертація є першою спробою лексико-семантичного та структурно-словотвірного аналізу мікротопонімів Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX ст. (на матеріалі онімного фактажу Йосифінської (1785–1788) та Францисканської (1819–1820) метрик). Розглянуто зміст і ознаки поняття

«мікротопонім». Виокремлено власне мовні та позамовні риси мікротопонімії. Проаналізовано метрики як джерело дослідження пропріативів Самбірського циркулу. Запропоновано методику опрацювання історичної мікротопонімії, способи виокремлення онімів із контексту пам'яток. Здійснений лексико-семантичний аналіз твірних основ найменувань мікрооб'єктів показав, що пропріативи мотивовані двома групами лексики: апелятивами та онімами. Проаналізовано структуру історичного мікротопонімікону. Пропріативи Самбірського циркулу поділено на прості, складні, складені та прийменникові форми. Описано структурно-словотвірні зміни у мікротопонімії регіону за тридцятирічний період. Виокремлено фонетичні, словотвірні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, графічні та комбіновані варіанти мікротопоназв.

Отримані в дисертації результати про мотивувальні бази пропріативів та структурно-словотвірні особливості онімів є свідченням того, що мікротопоназви відображають соціально-історичні, економічні, культурні факти з життя мешканців краю. Укладено 21 додаток.

Ключові слова: мікротопонім, Йосифінська (1785–1788) метрика, Францисканська (1819–1820) метрика, кадастр, Самбірський циркул, лексико-семантичний аналіз, спосіб творення мікротопоніма, твірна основа, суфікс, варіант назви.

АННОТАЦІЯ

Мосур О. С. Микротопонимия конца XVIII – начала XIX века: Самборский циркул. Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2019.

Диссертация является первой попыткой лексико-семантического и структурно-словообразовательного анализа микротопонимов Самборского циркула кон. XVIII – нач. XIX в. (на материале онимного фактажа Йосифинской (1785–1788) и Францисканской (1819–1820) метрик). Рассмотрены содержание и признаки понятия «микротопоним». Выделены собственно языковые и внеязыковые черты микротопонимии. Проанализировано метрики как источник исследования микротопонимии Самборского циркула. Разработана методика исследования исторической микротопонимии, способы выделения онимов из контекста кадастров. Осуществлённый лексико-семантический анализ образующих основ наименований микрообъектов показал, что пропріативы мотивированы двумя группами лексики: апелятивами и онимами. Проанализирована структура исторического микротопонимикона. Структурно микротопоназвания Самборского циркула разделены на простые, сложные, составные и наименования-предложные формы. Описано структурно-словообразовательные изменения в микротопонимии Самборского циркула. Выделены фонетические, словообразовательные, лексические, морфологические, синтаксические, графические и комбинированные варианты микротопоназваний.

Полученные в диссертации результаты являются свидетельством того, что микротопоназвания отражают социально-исторические, экономические, культурные факты из жизни жителей края. Составлено 21 приложение.

Ключевые слова: микротопоним, Иосифинская (1785–1788) метрика, Францисканская (1819–1820) метрика, кадастр, Самборский циркул, лексико-семантический анализ, способ образования микротопонима, образующая основа, суффикс, вариант названия.

SUMMARY

Mosur O. S. Microtoponymy of the end of XVIII – the beginning of XIX cc.: Sambirskyi cyrkul. A qualifying work printed as a manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology: specialty 10.02.01 – Ukrainian Language. Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2019.

The thesis is the first effort of lexical-semantic and structural-derivational analysis of microtoponyms of Sambirskyi cyrkul of the end of XVIII – the beginning of XIX cc. (on the material of onyms fixed in Josyphinska (1785–1788) and Francyskanska (1819–1820) metrics).

The meaning and features of the concept of "microtoponym" is presented. It is separated lingual and extra lingual features of microtoponymy. Josyphinska (1785–1788) and Francyskanska (1819–1820) metrics are analyzed as a source of research of microtoponymy of Sambirskyi cyrkul. Methodology of processing the historical microtoponymy, methods of selecting onyms from the context of metrics are described. It is used general scientific and linguistic methods in dissertation. The review of researches of Ukrainian and Slavic linguists in the domain of microtoponymic is made.

Lexical-semantic analysis of creating stems (motivational bases) of names of microobjects is described. Proprial units are divided into two groups: deappellatives and deonyms. Deappellatives are motivated by the geographical nomenclature of the region and by anthropogenic factors. Deonymic names are deanthroponymic and detoponymic ones. It is found out that deanthroponymic names are derived from protosurnames of the end of XVIII – the beginning of XIX cc. Detoponymic microtoponyms are divided into three groups: derivatives from oykonyms, motivated by microtoponyms, formed from hydronyms.

Structure of historical microtoponymy is analyzed. According to the structure of the microtoponymy of Sambirskyi cyrkul, it is divided into simple, complex, compound onyms and prepositional forms. Simple onyms are single-word names, which are formed via lexical-semantic, affixal, morphological-syntactic ways, and lexicalization of prepositional forms. Complex names are the result of lexical-syntactic way and stem compilation. Composed propriatives are a combination of two, three and more full-value components. Microtoponyms-prepositional forms are a combination of prepositions with case forms of common and proper names.

Structural-derivational changes of microtoponymy of Sambirskyi cyrkul are described. Evidence of the dynamic processes in the microtoponymy is the parallel nomination of denotat. It is selected phonetic, word-formation, lexical, morphological, syntactic, graphic and combined variants of names of microobjects.

Keywords: microtoponym, Josyphinska (1785–1788) metric, Francyskanska (1819–1820) metric, Sambirskyi cyrkul, cadaster, lexical-semantic analysis, the way of formation of microtoponym, creating stem, suffix, variant of microtoponym.

Підписано до друку 26.04.2019 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 37. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>